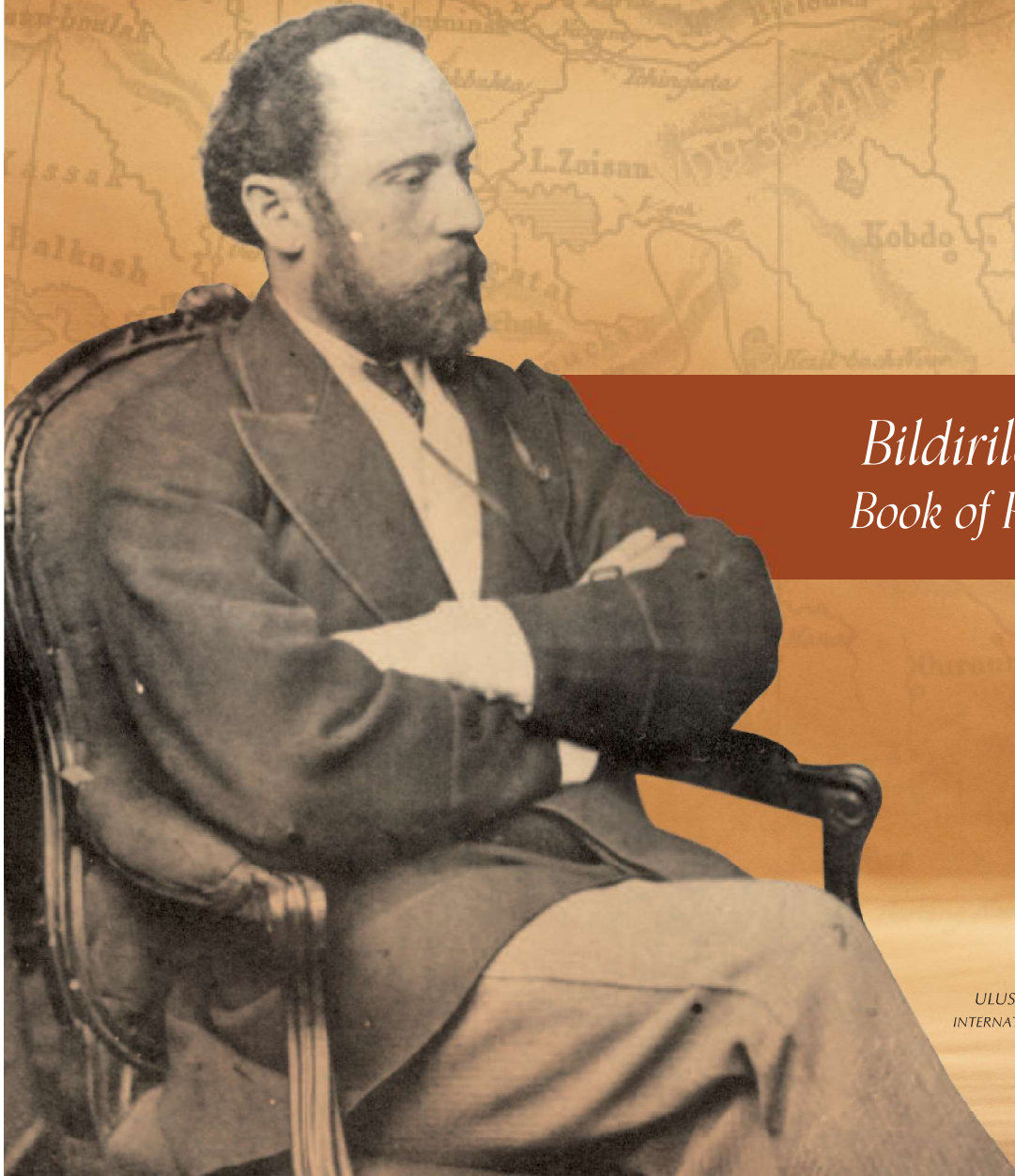

PROF. ÁRMIN VÁMBÉRY

190 YAŞINDA

THE 190TH ANNIVERSARY OF
PROF. ÁRMIN VÁMBÉRY

Bildiriler Kitabı
Book of Proceedings

TÜRKSOY

ULUSLARARASI TÜRK KÜLTÜRÜ TEŞKİLATI
INTERNATIONAL ORGANIZATION OF TURKIC CULTURE

PROF. ÁRMİN VÁMBÉRY
190 YAŞINDA
Bildiriler Kitabı

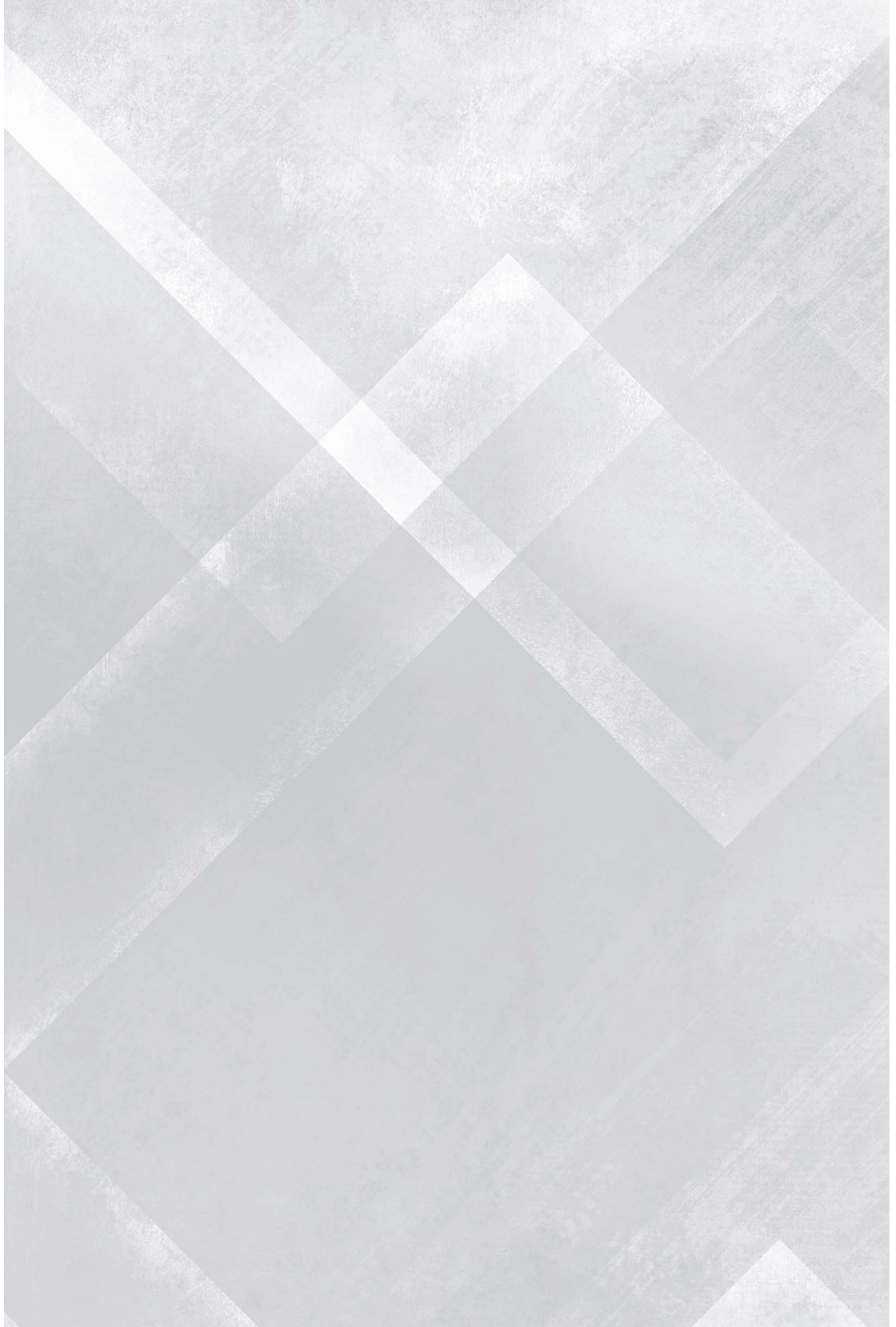
Editörler

DR. TİMUR B. DAVLETOV
FATİH ALİYİ

TURKSOY

ULUSLARARASI TÜRK KÜLTÜRÜ TEŞKİLATI
INTERNATIONAL ORGANIZATION OF TURKIC CULTURE

THE 190TH ANNIVERSARY OF
PROF. ÁRMIN VÁMBÉRY
Book of Proceedings

Edited by
DR. TIMUR B. DAVLETOV
FATİH ALIYI

TURKSOY

ULUSLARARASI TÜRK KÜLTÜRÜ TEŞKİLATI
INTERNATIONAL ORGANIZATION OF TURKIC CULTURE

PROF. ÁRMİN VÁMBÉRY 190 YAŞINDA
Bildiriler Kitabı

190TH ANNIVERSARY OF THE BIRTHDAY OF PROF. ÁRMİN VÁMBÉRY
Book of Proceedings

Editörler / Edited by

Dr. Timur B. DAVLETOV (ORCID: 0000-0002-7767-4797)
Fatih ALİYİ (ORCID: 0000-0001-8542-5590)

İngilizceye Çeviri / Translated into English by
Yasemin VAUDABLE

Görsel Tasarım / Visual Design
Ezgi Zorlu

Danışma Kurulu / Advisory Board

Sultan A. RAEV, *TÜRKSOY Genel Sekreteri | Secretary General of TURKSOY*

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN, *Türk Dil Kurumu Başkanı | Chairman of the Turkish Language Institution*

Viktor MÁTIS, *Macaristan Büyükelçisi | Ambassador of Hungary*

Doç. Dr./ Assoc. Prof. Dr. Bilal ÇAKICI, *TÜRKSOY Genel Sekreter Yardımcısı | Deputy Secretary General of TURKSOY*

László KELLER, *Macaristan İstanbul Başkonsolosu | Consul General of Hungary in Istanbul*

Doç. Dr./ Assoc. Prof. Dr. Erdal ÇOBANOĞLU, *Ankara Üniversitesi | Ankara University*

Prof. Dr. Kanat U. MAMBETALIEV, *Kırgız Cumhuriyeti TÜRKSOY Temsilcisi | Representative of the Kyrgyz Republic to TURKSOY*

Prof. Dr. János Hóvári, *Büyükelçi, Türk Devletleri Teşkilatı Macaristan Temsilcilik Ofisi İcra Direktörü, Budapeşte, Macaristan | Ambassador, Executive Director of the Representation Office of the Organization of Turkic States to Hungary, Budapest, Hungary*

Dr. Öğr. Ü./Asst. Prof. Dr. Nükhet OKUTAN DAVLETOV, *Kapadokya Üniversitesi | Cappadocia University*

Dr. Gábor FODOR, *Liszt Enstitüsü- İstanbul Macar Kültür Merkezi Müdürü, Türkiye | Liszt Institute- Istanbul Hungarian Cultural Center Director, Türkiye*

Dr. Timur B. DAVLETOV, *TÜRKSOY Genel Sekreterliği Sibirya Uzmanı | Secretariat General of TURKSOY, Expert for Siberia*

Fatih ALİYİ, *TÜRKSOY Genel Sekreterliği (Doktorant) | Secretariat General of TURKSOY (PhD Candidate)*

Konferans Düzenleme Komitesi / Conference Organizing Committee:

Düsen K. KASSEINOV, Dr. Gábor FODOR, Bilal ÇAKICI, Timur B. DAVLETOV, Fatih ALİYİ

Prof. Ármín Vámbéry 190 Yaşında Bildiriler Kitabı / Editörler: Dr. Timur B. Davletov, Fatih Aliyi. Ankara:
TURKSOY Yayınları, Ekim 2022. 120 sayfa.

ISBN: 978-605-72820-0-2

Yayıncı / Publisher

ULUSLARARASI TÜRK KÜLTÜRÜ TEŞKİLATI (TÜRKSOY)

Ferit Recai Ertuğrul Cad. 8, Oran / Çankaya / ANKARA

Tel: +90 (312) 4910100 / Belgeç: +90 (312) 4910111

Yazarlar, makalelerin içeriğinden, makalelerinde yer alan gerçeklerin, alıntılarının, istatistiksel ve diğer verilerin, adların, başlıklarının ve diğer bilgilerin doğruluğundan sorumludur.

Bu yapının bütün hakları saklıdır. Yazılar ve görsel malzemeler yayıncıdan önceden yazılı izin alınmadan tümüyle ya da kısmen yayınlanamaz, elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt vesaire araç ve ortamda çoğaltılamaz ve iletilemez.

Authors are responsible for the correctness of the facts mentioned in the articles as well as of quotations, statistical and other data, names, titles and other information to be found therein.

All rights of this book are reserved. The complete or partial publication of articles and visual material to be found in this book is subject to prior authorization by the Publisher and none of it may be duplicated or communicated in electronic or mechanical format, as photocopies or recordings amongst others.

© TURKSOY Genel Sekreterliği-Secretariat General, 2022

© Timur B. Davletov, Fatih Aliyi, 2022

www.turksoy.org

İçindekiler / Table of Contents

TURKSOY Genel Sekreteri Sultan Raev'in Ön Sözü	1
Macaristan Büyükelçisi Viktor Mátis'in Takdimi	3
Editörlerden Sunuş	5
TURKSOY Genel Sekreter Yardımcısı Doç. Dr. Bilal Çakıcı'nın Açış Konuşması	7
Macaristan'ın Türkiye Büyükelçisi Viktor Mátis'in Açış Konuşması	9
Bilim Adamı Olarak Ármin Vámbéry	13
Doç. Dr. Erdal Çobanoğlu	
Ünlü Macar Türkolog, Doğubilimci ve Gezgin Prof. Ármin Vámbéry'nin	17
Şamanizm Araştırmaları Üzerine	
Dr. Öğr. Ü. Nükhet Okutan Davletov	
Dr. Timur B. Davletov	
Macar Türkoloji Küçük Biyografik Ansiklopedisi	22
Dr. Gábor Fodor	
Ármin Vámbéry 190 Yıl Önce Doğdu	25
Prof. Dr. János Hóvári	
Gayret-Nâme	28
Mihály Vörösmarty	
Çeviren: Ármin Vámbéry	
Aktaran ve Sunan: Prof. Dr. Mustafa S. Kaçalın	
Ármin Vámbéry	35
László Keller	
Dünden Bugüne Özbek-Macar İlişkileri	37
Prof. Dr. Marufjon Yuldashev	
Foreword by Sultan Raev, Secretary General of TURKSOY	45
Preface by Ambassador of Hungary Viktor Mátis	47
Introduction by Editors	49
Opening Speech of Assoc. Prof. Dr. Bilal Çakıcı, Deputy Secretary General of	51
TURKSOY	
Opening Speech of Viktor Mátis, Ambassador of Hungary to Türkiye	53
Ármin Vámbéry As a Scientist	55
Assoc. Prof. Dr. Erdal Çobanoğlu	

On Shamanism Studies of Prof. Ármín Vámbéry, Famous Hungarian Turcologist, Orientalist and Traveller	59
Asst. Prof. Dr. Nükhet Okutan Davletov Dr. Timur B. Davletov	
Small Biographical Encyclopedia of Hungarian Turcology	64
Dr. Gábor Fodor	
190th Anniversary of Armin Vámbéry	67
Prof. Dr. János Hóvári	
Letter of Endeavor	70
Letter of Endeavor Mihály Vörösmarty Translated by Ármín Vámbéry Cited and narrated by Prof. Dr. Mustafa S. Kaçalın	
Ármín Vámbéry	77
László Keller	
Uzbek-Hungarian Relations from Past to Present	79
Prof. Dr. Marufjon Yuldashev	
Anma Toplantısı Haberi: Türkçe	84
Commemorative Meeting News: in Turkish	
Anma Toplantısı Haberi: Rusça	87
Commemorative Meeting News: in Russian	
Anma Toplantısı Haberi: İngilizce	91
Commemorative Meeting News: in English	
Ekler	93
Appendices	
Katılımcılar Listesi	93
List of Participants	
Anma Toplantısı Afişi ve Programı	94
Commemorative Meeting Poster and Programme	
Konferans Davetiyesi	97
Commemorative Meeting Invitation	
Resimler	98
Photographs	

ÖN SÖZ

Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), Türk halkları ve akraba toplulukları ile ilişkilerini her geçen gün daha da pekiştirme, atalarımızdan bize miras kalan zengin kültürümüzü koruma, geliştirme ve gelecek nesillere aktarma çalışmalarına hız kesmeden devam etmektedir. Bu kapsamda TÜRKSOY'un, ortak tarihî ve kültürel bağlarımızın bulunduğu Macaristan ile ilişkilere büyük önem atfettiğinin ve geçtiğimiz yıllar içerisinde çok önemli kültürel projelere imza attığının altını çizmek gerekir.

Teşkilatımız; kültür, sanat ve bilimimize hizmet etmiş önemli şahsiyetlerin doğum ve ölüm yıl dönümlerini kutlamak ve aziz ruhlarını şad etmek suretiyle, onların adlarını ve bıraktıkları mirası yaşatmaya çalışmaktadır. Çünkü büyük bir birikime sahip olan halklarımız, kadim kültürümüzün oluşumuna, gelişmesine ve zenginleşmesine katkı sağlayan çok önemli şahsiyetler yetiştirmiştir.

Elinizdeki kitap; 06 Nisan 2022 tarihinde TÜRKSOY Genel Sekreterliği konferans salonunda düzenlenen “Doğumunun 190. Yıl Dönümünde Ünlü Macar Türkolog, Doğubilimci ve Gezgin Prof. Ármin VÁMBÉRY Anma Toplantısı” ve “Macar Türkologlar Küçük Biyografik Ansiklopedisi Tanıtım Toplantısı”nda sunulan bildirilerden oluşmaktadır. Bu kitabı “Prof. Ármin VÁMBÉRY 190 Yaşında” adıyla sizlerle buluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Kitapta Macar Türkoloji'sinin kurucusu ve şüphesiz en önemli temsilcilerinden olan VÁMBÉRY'yi çeşitli yönleriyle daha yakından tanımamız için önemli bildiriler yer almaktadır. Kitabın baş tarafında anılan faaliyet kapsamında tanıtımı yapılan Macar Türkologlar Küçük Biyografik Ansiklopedisi adlı eserle ilgili önemli bilgileri de bulabilirsiniz.

TÜRKSOY Genel Sekreterliği olarak bu çalışmayı siz değerli araştırmacıların istifadesine sunarken söz konusu toplantı ve konferansın katılımcılarına, kitabın yayına hazırlanmasında emeği geçenlere teşekkür ederim.

Saygılarımla.

Sultan RAEV
TÜRKSOY Genel Sekreteri

TAKDİM

Değerli katkılarla hazırlanan “Macar Türkologlar Küçük Biyografik Ansiklopedisi” bir Macar – Türk dostluk ürünüdür ve kalıcı bir eser olacaktır. Eminim ki birçok çalışmaya da referans olarak kullanılacaktır. Bu kıymetli çalışma vesilesiyle Macaristan ve Türk dünyası arasındaki ilişkilere değinmek isterim. Geçtiğimiz senelerde Türk Devletleri ve Macaristan arasındaki ilişkiler oldukça derinleşti ve aktif bir hale geldi. Bunu hem Türk Devletleri Teşkilatı, eski adıyla Türk Konseyi, hem de Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY) iş birliği ile gerçekleştirdik. Bu çerçevede bilindiği üzere Macaristan, Türk Devletleri Teşkilatı’na gözlemci üye olarak katıldı. TÜRKSÖY ile ise İnsan Kaynakları Bakanlığı’mız yani kültür işlerinden sorumlu bakanlığımız ile bir mutabakat zaptı imzaladık ve iş birliklerimiz bunun üzerinden verimli bir şekilde yürümektedir. Burada özellikle Sayın Genel Sekreter Vekili’ne ve bugün artık görev süresi dolmuş olan önceki Genel Sekreterimiz Sayın Düsen KASEİNOV’a teşekkürlerimi iletmek isterim çünkü Türk dünyası ve Macar kültür faaliyetlerini birleştirmek adına oldukça kıymetli çabalar sarf etmişlerdir. Bu nedenle de Macaristan Cumhurbaşkanı Sayın János Áder’in kararına göre TÜRKSÖY eski Genel Sekreteri Sayın Düsen Kaseinov’a takdim ettiğimiz Macaristan Liyakat Nişanı Subay Haçı, TÜRKSÖY’un faaliyetlerine duyduğumuz saygıyı; bu faaliyetler adına müteşekkir ve de minnettar olduğumuzu ifade etmektedir. 2021 senesinde organize ettiğimiz bir programda Sayın Düsen Bey ve Sayın Türk Dil Kurumu Başkanı ile beraber aynı masaya oturduk ve “Macar Türkologlar Küçük Biyografik Ansiklopedisi” fikri o dönemde doğdu. Macar Türkologların dünya Türkoloji’sindeki önemini kitabı hazırlayanların cabalarıyla artık net bir şekilde görebiliriz. Bu çalışmaların bir parçası olmak benim için onur vericidir. Emeğe geçen herkese teşekkür eder, iyi okumalar dilerim.

Viktor MÁTIS
Macaristan Büyükelçisi

EDİTÖRLERDEN SUNUŞ

Değerli okurlar,

Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatının çatısı altında gerçekleştirdiğimiz “Doğumunun 190. Yıl Dönümünde Ünlü Macar Türkolog, Doğubilimci ve Gezgin Prof. Ármin VÁMBÉRY”yi anma ve “Macar Türkologlar Küçük Biyografik Ansiklopedisi” tanıtım toplantısının bildiriler kitabını sizlere dikkatine sunmaktan son derece mutluyuz.

Türkoloji'nin köşe taşlarından biri olarak kabul edilen Macaristan'ın büyük bilimcisi, gezgin ve Türkolog VÁMBÉRY; XIX. yy. ortalarında Türk Dünyası'nın değişik coğrafyalarına düzenlediği inceleme gezileri, yetiştirdiği talebeleriyle halklarımızın bilimsel, kültürel ve manevi gelişimine, özellikle Türkoloji araştırmalarına şüphesiz önemli katkılar sağlamıştır. Başta bildirileriyle katkı sunan hocalarımız ve etkinlik katılımcılarıyla beraber andığımız bu büyük şahsiyet, Türk Dünyası'na Türkoloji alanında önemli bir miras bırakmıştır.

Elinizde bulunan bu kaynak kitapta ayrıca alanında ilk olma özelliğini taşıyan “Macar Türkologlar Küçük Biyografik Ansiklopedisi” hakkında bu eserin editörünün kaleme aldığı yazısını bulabilirsiniz. Bu özel çalışma Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı, Macaristan Büyükelçiliği ve Liszt Enstitüsü-İstanbul Macar Kültür Merkezi iş birliğiyle yayına hazırlanmış, TÜRKSÖY tarafından neşredilmiştir.

Türk Dünyası'nda Türkoloji çalışmalarının, Altay uluslarının ve daha geniş anlamda Altay-Ural toplumlarının ortak geçmişinin akademik araştırma alanının gelişimine katkıda bulunacağını düşündüğümüz bu eserle birlikte Prof. Ármin VÁMBÉRY 190 Yaşında adlı bildiri kitabımızın da Türkoloji, Altayistik ve Turan uygarlığıyla ilgilenen bilimci ve araştırmacılara yararlı olacağına yürekten inanıyoruz.

Bu vesileyle Doğumunun 190. Yıl Dönümünde Ünlü Macar Türkolog, Doğubilimci ve Gezgin Prof. Ármin VÁMBÉRY Anma Toplantısı esnasında sunulan bildirilerden oluşan bu kitabın ortaya çıkmasına katkı sunan çok

kıymetli bilimci ve araştırmacılarımız başta olmak üzere, etkinliği birlikte düzenlediğimiz Büyükelçi Sayın Viktor MÁTİS, Liszt Enstitüsü-İstanbul Macar Kültür Merkezi Müdürü Sayın Dr. Gábor FODOR ve tüm katılımcılara bir kez daha en içten dileklerimizle teşekkür ediyoruz.

Dr. Timur B. DAVLETOV

Fatih ALİYİ

28 Temmuz 2022, Çankaya / Ankara

Prof. Ármin Vámbéry

19 Mart 1832 - 15 Eylül 1913

ÜNLÜ MACAR TÜRKOLOG, DOĞUBİLİMCİ VE GEZGİN PROF. ÁRMİN VÁMBÉRY'NİN ŞAMANİZM ARAŞTIRMALARI ÜZERİNE

Dr. Öğretim Üyesi Nükhet Okutan Davletov²

Dr. Timur B. Davletov³

1832 yılında Yahudi kökenli bir Macar ailesinde doğan ve 1913'de dünyadan ayrılan Arminius Vámbéry hayatı boyunca 38 kitap yazmış ve önemli Türkologlardan biri olarak kabul edilmiştir (Akpınar 2012: 501-502).

Yirmili yaşlarına ulaşmadan on altı dil konuşabilen ve on iki dilde de yazabilen, ayrıca 20 yaşındayken Türkçeyi de öğrenen Arminius Vámbéry, kendi döneminde Macarcanın daha çok Fin-Ugor dillerine bağlanması yaygınken Macarcanın Türk dilleriyle bağları üzerinde durmuş, Macar ulusunun atalarının Türk kökenli olduğunu savunmuştur (Akpınar 2012: 501-502). Bununla birlikte Anadolu'dan Orta Asya'ya uzanan sosyokültürel bağların izini süren ve bu köprüyü pekiştiren bu Macar bilimcinin kendisi Macarcanın Altay dil ailesine mensup olduğu görüşündeydi (Vámbéry 1865: vii).

165 yıl önce, yani 1857'de⁴ İstanbul'a ayak basan ve buralarda Reşid Efendi takma adıyla tanınan Vámbéry, hem çalışmış hem kariyer yapmış hem de kendini geliştirmiş ve araştırmalarını sürdürmüştür (Özalp 1993: 7-16; Akpınar 2012: 501-502).

1861'de Macar Bilimler Akademisi'nin Muhabir Üyesi olan Vámbéry, 1863 yılında MBA'nın sağladığı ödenekle İngiliz Kraliyeti lehinde çalışan bir ajan olarak Müslüman derviş kılığında Orta Asya yolculuğuna çıkmıştır. Fransız araştırmacılarından Thierry Zarcone tarafından “katılımcı antropoloji” olarak nitelendirilen Arminius Vámbéry'nin İran ve Orta Asya coğ-

² ORCID: 0000-0001-9312-8385, Kapadokya Üniversitesi Kültürel Çalışmalar Programı, Nevşehir, Türkiye Cumhuriyeti / nukhetdavletov@gmail.com

³ ORCID: 0000-0002-7767-4797, Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) Sibirya Uzmanı, Ankara, Türkiye Cumhuriyeti / aronxakas@yahoo.com

⁴ 2023'te doğumunun 100. Yıldönümü kutlanacak ve 2022'de ölümünün 50. yıldönümü anılacak olan bir başka Macar araştırmacı ve bilim adamı Dr. Vilmos Diószegi (1923-1972), bu tarihten tam 100 yıl sonra, 1957'de Sibirya'yı ziyaret ederek kadim bir din ve kültür olan Şamanizm üzerine araştırmalar yapmıştır.

rafyasından geçen bu yolculuğu esnasında gerçekleştirdiği katılımcı gözlem ve derlediği saha bulgu ve bilgileri İngiltere’de Royal Geographical Societ-y’de geniş çevrelere sunulmuştur (Akpınar 2012: 501-502).

1863’te başlayan yolculuğu kapsamında Orta Asya yerlisi Türklerin inanç-larına ilişkin çok önemli saha bilgilerini derleyen ve seyahat sırasında Reşid Efendi yerine Hacı Reşid olarak da hitap edilen Vámbéry (1993: 31, 49) Türklerin yaşamlarını sürdürdükleri topraklara Turan ülkesi dendiğini be-lirtmektedir.⁵ Anılan araştırmacı ayrıca Mangışlak adlı coğrafyada yaşayan Türklerin İrağ Ata ve Sarı Er adlı saydıkları büyüklerin kabirlerini ziyaret ettiklerini ifade etmektedir (Vámbéry 1865: 373-374; Vambéry 1993: 50). Vámbéry’nin bahsettiği bu ziyaretler, geleneksel dini Şamanizm olan Türk-ler tarafından günümüzde de yaşatılmaya devam eden atalar kültürünün bir örneği olarak değerlendirilebilir. Nitekim Şamanizm inanç sistemini günü-müzde de devam ettiren Hakas Türkleri de mezarlıkları bu bağlamda zi-yaret etmektedirler. Emir Timur’un ve manevi hocası Mir Seyid Berke’nin türbelerini de bizzat ziyaret eden Arminius Vámbéry’nin (1865: 233-234, 245-248) bahsettiği Türkistan’daki önemli şahsiyetlerin mezarlarında saç yapılması ve mezarlara hediyelerin bırakılması ile ilgili bulgular da Şama-nizm’i milli bir din olarak XXI. yüzyılda da yaşatan Hakas Türkleri ara-sında gözlemlenebilmektedir. Öyle ki Hakas-Minusinsk Vadisi’nin yerlisi Türkler de ziyaretleri sırasında Şamanik atalar kültü kapsamında mezarlık-ta yatan atalara kansız kurban olarak çeşitli yiyecek ve içecekler sunmakta-dırlar (Okutan Davletov 2021: 236-238).

Söz konusu bu geleneksel uygulama Şamanizm dışında başka inanç sistem-lerine mensup Türk toplumlarında da yaşatıldığı bilinmektedir. Ancak her ne kadar farklı inanç sistemleri altında türbe ziyaretleri ile ilgili uygulamalar sürdürülse dahi aslında bunun atında yatan dinamik Şamanizm’deki atalar kültüyle ilgilidir (Okutan Davletov 2021: 24). Nitekim saha araştırması ve literatür taramamız sonucunda Sibiryaya Türkleri gibi Anadolu Türklerinin de türbeleri kutsal mekanlar olarak algıladıkları ve buralarda çaputlar bağ-

⁵ Bu bilginin, on birinci yüzyılın ilk çeyreğinde vefat eden Firdevsi’nin Şahname’sinde Türk-lerin yaşadığı yer olarak nitelendirilen Turan kavramı ile yüzyıllar sonra bile örtüşmekte olduğu görülmektedir. Bkz. Firdevsi. (1994). *Şehname II*. Trans. Necati Lugal. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ladıkları, adaklar adadıkları tespit edilmiştir (Davletov 2021: 79, 95, 101, 112; Okutan Davletov 2021: 218).

2023 yılında vefatının 110. yıl dönümünün kendisine yaraşır seviyede çeşitli etkinliklerle anılacağını ümit ettiğimiz Arminius Vámbéry, Türkistan yerlisi Türklerin Sultan'a karşı "derin saygı" beslediklerinden de bahsetmektedir (Vámbéry 1865: 71).

Hayati tehlikelerle dolu geçen seyahati esnasında gördükleriyle ilgili olarak eserlerinde yer verdiği bilgiler arasında birçok eksikliğin ve hatanın bulunabileceğini kabul etme erdem ve cesaretine de sahip olan Vámbéry, türbe ziyaretlerinin güçlü bir gelenek olduğunu zikrettiği Orta Asya'da özellikle saygın ve güçlü şahsiyetlerin yattığı mezarların başlarının "koç boynuzları" ile süslendiğini kaydetmiştir (Vámbéry 1865: ix; 140, 233). Koç ve geyik boynuzlarının hem mezarlıklarda hem de evlerin kapılarında asma geleneği Avrasya coğrafyasında ve Anadolu'da gözlemlenmektedir. Bu uygulamayı Sibiryaya, Orta Asya ve Anadolu hattında sosyokültürel devamlılık sürecinin bir göstergesi olarak da değerlendirmek mümkündür (Davletov 2021: 163).⁶ Nitekim Kırgızistan'ın TÜRKSOY Temsilcisi Prof. Dr. Kanat U. Mambetaliev⁷ ile gerçekleştirilen kişisel görüşmede de Issık Kөл bölgesinde Kırgızlar tarafından mezarlara boynuz konulması uygulamasının yakın geçmişe dek yaşatıldığı bilgisi elde edilmiştir. Katılımcı, ünlü Kırgız sinema yönetmeni ve Kırgızistan'ın eski Türkiye Büyükelçisi Tolomuş Okeyev tarafından çekilen bir filmdeki sahnelerden birinde dişi bir ren geyiğinin (*sığın*) suda kalan kundaktaki bebeğin ağlamaya başlamasının ardından çocuğu boynuzlarına takarak kurtarmasına ilişkin rivayetin işlendiğini de aktarmış ve Kırgızlarda kutsal kabul edilen kurtarıcı geyikle ilgili efsanelerden bahsetmiştir. Nitekim hem Sibiryaya hem de Anadolu'da gerçekleştirdiğimiz saha araştırmaları sonucunda elde ettiğimiz bulgulara göre Hakas Türkleriyle Anadolu Türkleri arasında Maral, Geyik, Yabani dağ keçisi, Yabani dağ koçu ya da boğayı kutsal hayvan olarak görenler bulunmaktadır. Üstelik hayvanları kutsal ka-

⁶ Boynuzlu hayvanların Hakas Şamanizmi'nde soğuk nefesli kabul edilmesi ve alt dünya ile ilişkileri için bkz. Okutan Davletov, N. (2021). *Hakas Türklerinde Şamanizm ve Ölüm* içinde (ss. 104, 229). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

⁷ Prof. Dr. Kanat U. Mambetaliev, 1965'te Kırgızistan'da doğmuştur. Kırgızların *Buğu* (Bugu) kabilesine mensuptur. Mülakat, 06 Nisan 2022'de TÜRKSOY Genel Merkezi'nde gerçekleştirilmiştir.

bul etme inanışının kaynağı olarak anket çalışmamıza katılan Hakasların önemli bir bölümü Şamanizm'i göstermiştir (Davletov 2021: 314).

Arminius Vámbéry, doğrudan Şamanizm ile ilgili araştırmalar da bulunmuş ve değerlendirmeler yapmıştır. Musevi kökenli Macaristanlı araştırmacı Vámbéry, Hunlarda *Atakam* biçiminde tespit edilen kelimeyi *ata* + *kam* (şaman), *Eşkam* kelimesini ise *as/eş* (eş, dost, yoldaş) + *kam* (şaman) olarak açıklamıştır (Maencchen-Helfen 1973: 269, 406, 408).

Sonuç olarak söylenebilir ki ulu Macar Türkolog Arminius Vámbéry'nin Orta Asya'da yaptığı saha araştırması esnasında derlediği bilgiler, genel olarak Türk halklarının inanç tarihi ve özel olarak da Şamanizm ile ilgili motiflerin araştırılması için önemli bir kaynaktır.

KAYNAKÇA

Akpınar, Turgut. (2012). “Vámbéry, Arminius (1832-1913) Macar Türkoloğu”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 42 içinde (ss. 501-502). İstanbul: İSAM Yay.

Davletov, Timur B. (2021). *Sibirya’dan Anadolu’ya Türk Şamanizmi’nin Sosyolojisi*. Ed. Nükhet Okutan Davletov. 1. Baskı. İstanbul: Urzeni Yayınevi.

Firdevsi. (1994). *Şehname II*. Çev. Necati Lugal. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Maenchen-Helfen, O. J. (1973). *The World of the Huns. Studies in Their History and Culture*. Ed. Max Knight. Berkeley: California UP.

Okutan Davletov, Nükhet. (2021). *Hakas Türklerinde Şamanizm ve Ölüm*. Ed. Göktürk Ömer Çakır, Son Okuma Timur B. Davletov. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Özalp, N. Ahmet. (1993). “Vambéry ve Orta Asya Gezisi”. *Arminius Vambéry Bir Sahte Dervişin Orta Asya Gezisi* içinde (ss. 7-16). Haz. N. Ahmet Özalp. İstanbul: Ses Yayınları.

Vámbéry, Arminius. (1865). *Travels in Central Asia; Being the Account of A Journey From Teheran Across the Turkoman Desert on the Eastern Shore of the Caspian to Khiva, Bokhara, and Samarcand. Performed in the Year 1863*. New York: Harper & Brothers Publishers.

Vambéry, Arminius. (1993). *Bir Sahte Dervişin Orta Asya Gezisi*. Haz. N. Ahmet Özalp. İstanbul: Ses Yayınları.